

The Role of Shabbos in Times of War

בראשית פרשת בראשית פרק ב

(א) וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם: (ב) וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְכַל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: (ג) וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשׁ אֹתוֹ כִּי בּו שְׁבֹת מְכַל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת: פ

רש"י שם

ויכל אלהים ביום השביעי – ר' שמעון אומר: בשר ודם שאינו יודע עתיו ורגעיו צריך להוסיף מחול על הקדש, הקדוש ברך הוא שיודע עתותיו ורגעיו, נכנס בו כחוט השערה ונראה כאילו כלה בו ביום. דבר אחר: מה היה העולם חסר מנוחה, באתה שבת באת מנוחה, כלתה ונגמרה המלאכה. אשר ברא אלהים לעשות – המלאכה שהיתה ראויה לעשות בשבת כפל ועשה בששי, כמו שמפורש בבראשית רבה (בראשית רבה י"א:ט').

מסכת ערובין מ"ה.

אמר רב יהודה אמר רב נכרים שצרו על עיירות ישראל אין יוצאין עליהם בכלי זיין ואין מחללין עליהן את השבת. תניא נמי הכי נכרים שצרו וכו' במה דברים אמורים כשבאו על עסקי ממון אבל באו על עסקי נפשות יוצאין עליהן בכלי זיין ומחללין עליהן את השבת. ובעיר הסמוכה לספר אפילו לא באו על עסקי נפשות אלא על עסקי תבן וקש יוצאין עליהן בכלי זיין ומחללין עליהן את השבת.

רש"י שם

לספר – עיר שמבדלת בין גבול ישראל לגבול האומות יוצאין עליהם שמא ילכדוה ומשם תהא נוחה הארץ ליכבש לפניהם.

רמב"ם הלכות שבת פרק ב

(כג) גויים שצרו על עיירות ישראל, אם באו על עסקי ממון, אין מחללין עליהן את השבת, ואין עושין עמהן מלחמה. ובעיר הסמוכה לספר, אפילו לא באו אלא על עסקי תבן וקש, יוצאין עליהן בכלי זין ומחללין עליהן את השבת. ובכל מקום, אם באו על עסקי נפשות, או שערכו מלחמה, או שצרו סתם, יוצאין עליהן בכלי זין ומחללין עליהם את השבת. ומצוה על כל ישראל שיכולין לבוא, לצאת ולעזור לאחיהם שבמצור ולהצילן מיד הגויים בשבת, ואסור להן להתמהמה למוצאי שבת. וכשיצילו את אחיהם, מותר להן לחזור בכלי זין שלהן למקומן בשבת, כדי שלא להכשילן לעתיד לבוא:

שולחן ערוך אורח חיים שכ"ט:ו

עכו"ם שצרו על עירות ישראל, אם באו על עסקי ממון אין מחללין עליהם את השבת; באו על עסקי נפשות, ואפלו סתם, יוצאים עליהם בכלי זין ומחללין עליהם את השבת; ובעיר הסמוכה לספר, אפילו לא באו אלא על עסקי תבן וקש מחללין עליהם את השבת. {הגה: ואפלו לא באו עדן אלא רוצים לבא (אור זרוע).}

משנה ברורה שם

(טו) אפילו לא באו וכו' – ר"ל כשהקול יוצא שרוצים לבוא אעפ"י שלא באו עדיין מותר ללבוש כלי זיין לשמור ולעשות קול בעיר כדי שלא יבואו דאין מדקדקין בפק"נ [לשון או"ז] ודין זה ארישא נמי קאי [אחרונים]:

רמב"ם הלכות שבת ב:כ"ה

צרין על עיירות הגויים שלשה ימים קודם לשבת, ועושין עמהן מלחמה בכל יום ויום ואפילו בשבת עד שכובשין אותה, ואף על פי שהיא מלחמת הרשות. מפי השמועה למדו "עד רדתה" (דברים כ':כ'), ואפילו בשבת. ואין צריך לומר במלחמת מצוה. ולא כבש יהושע יריחו אלא בשבת:

רמב"ם הלכות מלכים ומלחמות ח:א

חלוצי הצבא, כשייכנסו בגבול הגויים ויכבשו אותם וישבו מהן, מותר להן לאכול נבילות וטריפות ובשר חזיר וכיוצא בו, אם רעב ולא מצא מה יאכל אלא מאכלות אלו האסורים, וכן שותה יין נסך, מפי השמועה למדו "ובתים מלאים כל טוב" (דברים ו':א), ערפי חזירים וכיוצא בהן:

רדב"ז שם

חלוצי צבא וכו'. איכא למידק בדברי רבינו דמשמע דאיירי במלחמת הרשות שאינה משבעה עממים וקרא דמייתי ראייה מיניה איירי בשבעה עממין ותו דאם אין להם מה שיאכלו מאי איריא חלוצי צבא כולי עלמא נמי מותר,

ונראה לי ליישב דברי רבינו דלעולם במלחמת שאר העמים איירי ולא איירי שהם מסוכנים אצל הרעב אלא שאינם צריכין לטרוח לבקש מאכל היתר כיון שנכנסו לגבול העמים אם ילכו לבקש מאכל היתר יקומו עליהם העמים ודמיה להא דאמרין צרין על עיירות של העמים ואפי' בשבת אבל קודם שיכנסו לגבול הרי הם כשאר כל אדם ומייתי ראייה מדהתירה תורה בשבעה עממים כל מאכל אסור אפילו בלא צורך במלחמות שאר העמים נחתינן להו דמא תרי דרגי שלא יותר להם אלא ע"י צורך שאין להם מה לאכול ובגבול העכו"ם:

שפת אמת מסכת שבת דף יט עמוד א

ונראה דוודאי לא מיירי בדאיכא סכנה דא"כ למה לי קרא וע"כ צ"ל דמיירי היכי שידינו תקיפה אלא שע"י ההפסק בשבת יתבטל הכיבוש ואתי קרא לומר דהכיבוש דוחה שבת:

רמב"ם הלכות שבת פרק ב

(כד) וכן, ספינה המיטרפת בים, או עיר שהקיפה נהר, מצוה לצאת בשבת ולהצילן בכל דבר שיכול להצילן. ואפילו יחיד הנרדף מפני גויים, או מפני שהוא רודף אחריו להרגו, מצוה להצילו, ואפילו בעשיית כמה מלאכות בשבת, ואפילו לתקן כלי זין להצילו מותר. וזועקין עליהן ומתחננים בשבת, ומתריעין עליהן לעזור אותן. ואין מתחננים ולא זועקין על הדבר בשבת:

שולחן ערוך אורח חיים רפ"ח:ט

אין צועקים ולא מתריעין בו על שום צרה חוץ מצרת המזונות שצועקים עליה בפה בשבת, ולא בשופר. וכן עיר שהקיפה עכו"ם או נהר וספינה המטרפת בים, ואפילו על יחיד הנרדף מפני עכו"ם או לטטים או רוח

רעה, זועקין ומתחננין בתפלות בשבת, אבל אין תוקעין אלא אם כן תוקעין לקבץ העם לעזר אחיהם ולהצילם לועין לקמן סי' תקע"ו (סי"ג).

שולחן ערוך אורח חיים תקע"ו:ג

(יג) עיר שֶהקיפּוּה עכו"ם או נְהַר, וּסְפִינָה הַמְטַרֶפֶת בַּיָּם, אֶפְלוּ עַל יְחִיד הַנֶּרְדָּף מִפְּנֵי עֲכוּ"ם או לְקָטִים, או רוּחַ רָעָה או חוּלָה שְׁאָר חֲלֵי שֵׁשׁ בּוֹ סִכְנַת הַיּוֹם {וּלְבָרָה הַחוּלָה בְּשַׁבַּת עֵין לְעֵיל ס"ס רפ"ח}, זועקין ומתחננין בתפלות בשבת אבל אין תוקעין, אלא אם כן תוקעין לקבץ העם לעזר אחיהם ולהצילם.

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קה

בענין להתפלל על החולה ביו"ט

ביו"ט אחרון של פסח ביקש חולה שיתפללו בעדו והיה מסוכן אבל לא היה סכנת היום ואמרו מזמורי תהלים והתפלה עבורו, ושאלוני אם עשו כדן, ואמרתי שיפה עשו דכיון שבעצמו ביקש שיתפללו ויאמרו תהלים והוא מסוכן יש לחוש לטריפת דעתו אם לא יעשו כדבריו, וכדמצינו שהתירו איסור דרבנן כמו קנין משכ"מ בב"ב דף קנ"ו, וגם מה שהתירו לגרש בגיטין דף ע"ז, כתבו התוס' בב"ב שם ובעירובין דף ע"א שהוא כדי שלא תטרוף דעתו וכן הוא בתוס' ביצה דף י"ז עיי"ש, והתוס' גיטין שכתבו דהתירו לגרש כדי שלא תפול קמי יבם מסתבר שמודו דהיה מותר גם משום שלא תטרוף דעתו, אך שבגירושין סברי דמותר גם משום שלא תפול קמי יבם ונ"מ שמותר לדידהו אף שהוא לא התחיל בגירושין רק היא בקשה ואין לחוש שיצטער מזה שמ"מ מתירין בגיטין ולתוס' דמקומות האחרים אפשר אסור בכה"ג. ורואה אני שכ"ש שיש להתיר להתפלל עבורו כשביקש מחשש טירוף הדעת ואף בשבת יש להתיר וכשלא ביקש בעצמו אלא אחרים ביקשו אסור. משה פיינשטיין.

הליכות שלמה פרק יד

יא. [מותר לכתחלה לומר בשבת תפלת רבי נחוניא בן הקנה שקודם הלמוד (ברכות כח עב, שו"ע סי' ק"י ס"ח) כי בקשה על ענינים רוחניים אינה בכלל בקשת צרכים האסורה בשבת

הערה יט שם

ואמירת תהלים על החולה בשבת, יש מקום להקל כשאומר ביחידות, שאינו ניכר שאמרו לזכות החולה.

שמירת שבת כהלכתה פרק מ

נט. מותר להתפלל בשבת על חולה שיש בו סכנה, ואם סכנתו אינה מיידית והחולה ביקש שיתפללו עליו, מותר גם עליו להתפלל, אך חולה שאין בו סכנה, מותר לומר בשבת וביו"ט פרקי תהלים ביחידות לרפואתו, אבל אין לומר פרקי תהלים לשלמו בציבור מפני שדבר זה יכול לגרום לציבור להימנע מעונג שבת או משמחת יום-טוב, ומותר לעשות מי שברך לחולה אפילו שאין בו סכנה ומוסיף על הנוסח שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא.

תשובות והנהגות כרך ג סימן צז

ולענין אמירת תהלים בשבת, אם כוונתו רק לשבח ולפאר ולרומם את הקב"ה על רוב רחמיו וחסדיו זהו מצות היום ונאה הדבר ויאה, אבל אם מתפלל לבקשת צרכיו לכאורה ראוי למנוע בשבת שאסור להתפלל על צרכיו בשבת, ולא הותר אלא כשעומדים ח"ו בסכנה, מיהו היום שנתלכלכנו בעו"ה מאד בחטאים ופשעים מרגישים אנו כשעת סכנה, ואולי לכן יש נוהגין לומר תהלים ולבקש רחמים על כל צרכיו רוחניים

וגשמיים. ועוד דכשאומר תהלים הנה לא ניכר מנוסח התהלים שהוא לבקשה וזעקה, וה"ז כנוסח התפלה וכמו שביארנו דבזה לא אסרו, ודו"ק.

שולחן ערוך אורח חיים רפ"ח:ב

{הגה: וכן מי שיש לו ענג אם יבכה, כדי שילך הצער מלבו, מתר לבכות בשבת (אגור בשם שבול' הלקט).}

משנה ברורה שם

(ד) הצער מלבו – כתב הט"ז היינו דוקא אם מחמת רוב דביקותו בהקב"ה זולגים עיניו דמעות שכן מצונו ברע"ק בזוהר חדש שהיה בוכה מאד באמרו שיר השירים באשר שידע היכן הדברים מגיעים, וכ"ה מצוי במתפללים בכונה אבל סתם לבכות כדי שיצא הצער מלבו לא ע"ש. אבל בא"ר ותו"ש התירו כיון שע"י בכיתו ירוח לו:

בראשית רבה (וילנא) פרשת בראשית פרשה כב

יג [ד, טז] ויצא קין מלפני ה', מהיכן יצא, רבי יודן בשם ר' איבו אמר הפשיל דברים לאחוריו ויצא, כגונב דעת העליונה, רבי ברכיה בשם רבי אלעזר ברבי שמעון אמר יצא כמפריס וכמרמה בבוראו, רבי חמא בשם רבי חנינא בר רבי יצחק אמר יצא שמח, היך מה דאת אמר (שמות ד) הנה הוא יוצא לקראתך וגו', פגע בו אדם הראשון א"ל מה נעשה בדיןך, א"ל עשיתי תשובה ונתפשרתי, התחיל אדה"ר = אדם הראשון = מטפח על פניו, אמר כך היא כחה של תשובה ואני לא הייתי יודע מיד עמד אדה"ר ואמר (תהלים צב) מזמור שיר ליום השבת וגו', א"ר לוי המזמור הזה אדה"ר אמרו ונשתכח מדורו ובא משה וחדשו על שמו מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה' וגו'.

מסכת פסחים נ"ד.

דתניא ר' יוסי אומר שני דברים עלו במחשבה ליבראות בערב שבת ולא נבראו עד מוצאי שבת ובמוצאי שבת נתן הקב"ה דיעה באדם הראשון מעין דוגמא של מעלה והביא שני אבנים וטחןן זו בזו ויצא מהן אור

שולחן ערוך אורח חיים רצח:א

מברך על הנר: בורא מאורי האש,

משנה ברורה שם

(א) מברך על הנר וכו' – משום דתחלת ברייתו הוי במו"ש כדאמרינן בפסחים דף נ"ד במו"ש נתן הקב"ה דעה באדה"ר וטחן ב' אבנים זו בזו ויצא מהן אור

שולחן ערוך אורח חיים רצ"ה:א'

{הגה: ונהגו לומר ולהזכיר אליהו הנביא במוצאי שבת, להתפלל שיבא ויבשחנו הגאולה (טור).}

משנה ברורה שם

(ז) במו"ש – דאיתא בעירובין [מ"ג] מובטח להן לישראל שאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי יו"ט מפני הטורח [שמניחין צרכי שבת והולכין להקביל פניו רש"י] וע"כ אנו מתפללים כיון שעבר השבת ויכול לבוא שיבוא ויבשרנו [טור]

The question one can ask on the medrash about Adam is what the connection is between teshuva and Shabbos. Perhaps, the idea is that Shabbos teaches us that new realities are possible. Just as teshuva introduces a concept that surpasses all previous knowledge, so too, shabbos teaches us to look at the world in a new way. This can explain why fire was "created on motzei Shabbos." Although Chazal teach us that shamayim was made up of "eish" and "mayim," to some degree, Adam discovered eish on motzei Shabbos. This is because Shabbos taught Adam how to find new parts of life he never thought of before.

With this in mind, we can appreciate how we focus on mashiach on motzei Shabbos. After Shabbos, we are inspired to believe that the world can be different. We can begin to fathom of a new reality, a messianic era.